

MĂDĂLINA VOICAN

MĂDĂLINA VOICAN

**PRINCIPIUL RELATIVITĂȚII
EFECTELOR ACTULUI JURIDIC CIVIL**

**EDITURA UNIVERSITARIA
Craiova, 2020**

Copyright © 2020 Editura Universitaria
Toate drepturile sunt rezervate Editurii Universitaria

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

VOICAN, MĂDĂLINA

Principiul relativității efectelor actului juridic civil / Mădălina Voican. - Craiova : Universitaria, 2020

Conține bibliografie

ISBN 978-606-14-1614-1

34

Lucrarea are în vedere legislația în vigoare la momentul august 2002

© 2020 by Editura Universitaria

Această carte este protejată prin copyright. Reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea prin orice mijloace și sub orice formă, cum ar fi xeroxarea, scanarea, transpunerea în format electronic sau audio, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețelele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informațiilor, cu scop comercial sau gratuit, precum și alte fapte similare săvârșite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepsesc penal și/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

Introducere

(foaia de parcurs a cercetării)

Prezenta lucrare constituie o analiză a *principiului relativității efectelor actului juridic civil*, un studiu realizat prin prisma celor două categorii de excepții pe care principiul menționat le cunoaște.

Lucrarea își propune să evidențieze rolul și locul principiului relativității efectelor actului juridic civil și mai ales domeniul de aplicare și limitele principiului în discuție. Tratarea principiului, prin analiza tehnică a excepțiilor sale, reprezintă o abordare cu caracter de noutate a acestei instituții juridice.

Realizând o analiză tehnică a celor șase excepții ale principiului, așa cum au fost ele reținute de literatura de specialitate ((1) situația avânzilor-cauză, (2) promisiunea faptei altuia, (3) simulația, (4) reprezentarea, (5) acțiunile directe, (6) stipulația pentru altul) , lucrarea prezintă o structură clasică. În vederea surprinderii caracterului de excepție de la principiul relativității actului juridic civil este studiată fiecare instituție în parte sub aspecte referitoare la: definirea noțiunii, forme și clasificare, condiții de fond, condiții de formă, aplicabilitatea practică, consecințele juridice ale utilizării, comparații cu alte instituții de drept.

Pentru fiecare dintre cele șase instituții juridice menționate a fost consacrat câte un capitol special. Astfel, pentru o abordare cât mai completă a tematicii lucrarea are o structura internă unitară cuprinzând opt părți.

Prima parte debutează cu enunțarea conceptelor ce stau la baza prezentului studiu, fiind intitulată sugestiv: „Determinări și concepte referitoare la principiul relativității efectelor actului juridic civil” și continuă cu subtitluri referitoare la enunțarea principiului, fundamentul juridic al principiului și sfera de activitate a principiului . Titlurile de la I la VI intitulate:

Titlul I: „Situația avânzilor-cauză”,

Titlul II: „Promisiunea faptei altuia”,

Titlul III: „Simulația”,

Titlul IV: „Reprezentarea”,

Titlul V: „Acțiunile directe”,

Titlul VI: „Stipulația pentru altul si principiul relativității efectelor actului juridic civil”,

fac o analiza aprofundată asupra instituțiilor juridice menționate concluzionând asupra caracterului lor de excepție de la principiul relativității efectelor actului juridic civil.

În ultima parte, intitulată: „Concluzii. De lege ferenda”, teza aduce în atenția specialiștilor o serie de concluzii și propuneri *de lege ferenda*.

Desigur, lucrarea conține o vastă bibliografie structurată pe patru domenii: Autori români, Autori străini, Studii. Articole. Publicații și Resurse electronice.

Determinări și concepte referitoare la principiul relativității efectelor actului juridic civil

1. Enunțarea principiului relativității efectelor actului juridic civil.

Principiul relativității efectelor actului juridic civil este un principiu fundamental al Dreptului civil, potrivit căruia convenția nu poate produce efecte decât între părțile care și-au exprimat acordul de voință pentru încheierea ei.

Fiind un principiu de bază al actului juridic civil, principiul relativității efectelor actului juridic civil își găsește reglementarea în titlul III al Codului Civil Român „Despre contracte și convenții”, capitolul III „Despre efectul convențiilor”, secțiunea II „Despre efectul convențiilor în privința persoanelor a treia”. Astfel, capitolul III „Despre efectul convențiilor”, concentrează în cele două secțiuni (secțiunea I „Dispoziții generale” și secțiunea II „Despre efectul convențiilor în privința persoanelor a treia”) toate cele trei principii fundamentale ale actului juridic civil:

1. Principiul forței obligatorii a actului juridic civil, consacrat de art. 969 al. 1 Cod Civil
2. Principiul irevocabilității actului juridic civil, prevăzut în dispozițiile art. 969 al. 2 Cod Civil
3. Principiul relativității efectelor actului juridic civil, reglementat de art. 973 al. 1 Cod Civil

În literatura de specialitate principiul relativității efectelor actului juridic civil este definit ca “ regula potrivit căreia acest act produce efecte numai față de autorii sau autorul actului, el neputând să profite sau să dăuneze altor persoanei”.¹

Principiul relativității efectelor actului juridic civil consfințește ideea că puterea obligatorie a contractului privește numai părțile contractante, nimeni neputând fi obligat prin voința altei persoane, iar drepturile și obligațiile rezultate din încheierea unui act juridic civil “aparțin și profită părților contractante”.²

Principiul menționat dă astfel expresie ideii exprimate de un vechi adagiu potrivit căruia principiul “*res inter alios acta, aliis neque nocere, neque prodesse potest* – actul juridic încheiat între anumite persoane nu poate nici să vatăme nici să profite altor persoane”.³

Formularea acestui principiu este romană, ultimele cuvinte se regăsesc la jurisconsult Paul, iar în “Corpus iuris civilis” principiul apare sub forma “*per liberam personam adqiri nihil potest*”.

¹ Ghe. Beleiu, Drept Civil Român-Introducere în dreptul civil, Subiectele Dreptului Civil, 1999, București, Casa de Editură și Presă Șansa, pag. 167

² I.P. Filipescu, Drept Civil-Teoria generală a obligațiilor, 1997, București, Editura Actami, pag.64

³ C. Stătescu, C. Bârsan, Drept Civil-Teoria generală a obligațiilor, 1994, Editura All, București, pag.60

Principiul analizat își află reglementarea juridică în dispozițiile art. 973 Cod civil Cod Civil Român, așa cum acesta a fost preluat și adaptat după art. 1165 al Codului Civil Francez care surprinde în cuprinsul său efectul relativ al actelor juridice civile.

Art. 973 Cod civil delimitează cercul persoanelor față de care actul juridic civil produce efecte: “convențiile n-au efect decât între părțile contractante”.

Astfel, prin art. 973, legea instituie principiul conform căruia convențiile nu au efect decât între părțile contractante, ele neputând nici dăuna nici folosi terțelor persoane. Această regulă este cunoscută și sub denumirea de efectul relativ al contractelor.

2. Fundamentul juridic al principiului relativității efectelor actului juridic civil

Fundamentul juridic al principiului relativității efectelor actului juridic civil se regăsește în primul rând în faptul că actul juridic civil este prin natura sa un act volitional și în al doilea rând în aceea dacă s-ar admite o soluție contrară principiului relativității efectelor actului juridic civil s-ar aduce grave prejudicii libertății persoanei.

Voința juridică⁴, este unul dintre componentele care țin de esența actului juridic civil și de a cărei existență depinde valabilitatea actului juridic civil.

Voința în actele juridice cuprinde două elemente: elementul intern, factorul psihic, și elementul extern sau material, constând în manifestarea externă a elementului volitional intern; ambele elemente alcătuiesc voința juridică și nu ar putea fi luate în considerare în mod separat, unul desprins de celălalt. Voința internă prin ea însăși este un fenomen incomplet.

Semnificația principiului relativității efectelor actului juridic civil este aceea că efectele obligatorii, puterea obligatorie a actului juridic civil privește numai părțile contractante și nimeni nu poate fi obligat prin voința altei persoane; și de asemenea drepturile născute dintr-un act juridic civil aparțin și profită părților care au calitatea de titular al lor.

Analizând structura principiului relativității efectelor actului juridic civil, observăm că acesta are două componente: una referitoare la obligațiile părților și cea de-a doua referitoare la drepturile părților.

Astfel, prima parte a principiului, care se referă la faptul că obligațiile asumate privesc numai partea care și le-a asumat, este foarte strictă neexistând în acest sens excepții de la principiu.

Ce-a de-a doua parte a principiului relativității efectelor actului juridic civil, care se referă la faptul că drepturile născute prin încheierea actului juridic

⁴ Voința juridică este decizia, hotărârea unei persoane de a săvârși un act sau fapt producător de efecte juridice. Pentru a dobândi caracterul de voință juridică, voința psihologică a unei persoane trebuie să fie deliberată, neviciată și să fie exteriorizată. A se vedea M. Costin, M. Mureșan, V. Ursa, Dicționar de Drept Civil, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1980, pag 547

civil aparțin și profită numai părților care au încheiat actul juridic civil, nu este la fel de strictă ca prima, excepțiile fiind permise.

Din definiție și modul de reglementare a principiului relativității efectelor actului juridic civil se desprinde faptul că efectele actului juridic civil se produc numai față de cel sau cei care l-au făcut, fără ca asemenea efecte să poată avantaja sau prejudicia pe terți, părțile devin titulare ale drepturilor născute din actul juridic civil și numai lor le incumbă obligațiile corelative.

Persoanele care nu participă la întocmirea actului juridic civil nu pot exercita nici drepturile subiective născute din act, nici nu răspund pentru executarea obligației corelative, pentru că numai părțile sunt autoarele manifestării de voință la încheierea actului juridic civil și numai ele dobândesc drepturile subiective și își asumă obligații.

3. Sfera de activitate a principiului relativității efectelor actului juridic civil

Sfera de activitate a principiului relativității efectelor actului juridic civil se limitează la materia actului juridic civil.

Pentru a înțelege cu exactitate care este sfera de activitate a principiului relativității efectelor actului juridic civil, vom face o scurtă analiză a instituției actului juridic civil.

i) Actul juridic civil

Actul juridic este cel mai important factor creator, modificator sau extinctiv de situații juridice.

a) Noțiunea de act juridic civil

Orice fapt, orice eveniment sau act material care are un efect juridic, adică naște, transmite sau stinge un drept, poartă numele generic de fapt juridic. Simplele fapte juridice – evenimente independente de voința omului dar care produc efecte – deși sunt foarte frecvente, au mai puțină importanță în studiul dreptului. Printre faptele juridice, unele sunt făcute de o persoană cu scopul expres de a produce efecte juridice, acestea poartă denumirea de acte juridice.

Se numește, deci, act juridic “orice act făcut de om în mod voluntar și cu intenția de a crea, transmite sau stinge un drept”⁵

Actele juridice joacă un rol covârșitor în viața juridică și importanța lor în studiul dreptului întrece cu mult pe aceea a simplelor fapte juridice.

Actele juridice au la bază voința omului și constituie marea majoritate a problemelor de drept.

Din perspectiva subiectului tratat de prezenta lucrare, din sfera actului juridic ne vom focaliza atenția asupra actului juridic civil.

⁵ C. Hamangiu, I. Rosseti-Bălănescu, Al. Băicoianu, Tratat de drept civil român, vol. I, 1996, Editura All Beck, București, pag. 76

În lipsa unei definiții legale a actului juridic civil, în literatura de specialitate se admite în genere că “actul juridic civil reprezintă acea manifestare de voință săvârșită cu intenția de a produce efecte juridice, adică de a crea, modifica ori stinge un fapt juridic.”⁶

Precum se știe, Codul civil român în vigoare nu cuprinde o reglementare generală a actului juridic civil și nici nu dă o definiție a sa. El se mărginește să trateze într-un titlu special – titlul III din cartea III – “Despre contracte sau convenții”, dând totodată în art. 942⁷ definiția contractelor.

Alături de definiția tradițională în literatura juridică mai întâlnim și alte definiții ale actului juridic civil, destul de apropiate de prima.

“Actul juridic este o manifestare de voință - unilaterală, bilaterală sau multilaterală – săvârșită cu intenția de a stabili, modifica sau stinge, potrivit dreptului obiectiv, raporturi juridice, cu condiția ca de existența acestei intenții să depindă însăși producerea efectelor juridice.”⁸

b) Terminologia și sensurile expresiei act juridic civil

Romanii aveau două denumiri deosebite pentru cele două înțelesuri ale cuvântului act. Ei numeau operațiunea juridică *negotium*⁹, iar înscrisul probatoriu al operațiunii *instrumentum*¹⁰.

Instituția actului juridic în doctrină, practică și chiar legislație, este utilizată sub mai multe formulări terminologice: “act juridic” sau pur și simplu “act”.

În toate formulările, actul se întrebuințează, cu două accepțiuni, de fiecare dată rezultând din context semnificația atribuită:

- Actul juridic civil în sens de “*negotium juris*” sau *negotium* desemnează însăși manifestarea de voință intervenită în scopul de a produce efecte juridice, adică însăși operațiunea juridică încheiată; acest sens este redat de obicei prin expresia “act juridic” sau “act”.¹¹

- Act juridic civil în sens de “*instrumentum probationis*” sau “*instrumentum*”; acest al doilea sens de “înscris constatator” este desemnat de obicei prin “act” – fără nici un alt calificativ. În această accepțiune actul juridic civil desemnează înscrisul constatator al manifestării de voință, a operației juridice însăși. Este sensul rezultând din analiza înscrisurilor ca mijloc de probă al faptului juridic concret.

⁶ D. Cosma, Teoria generală a actului juridic civil, Ed. Științifică, București, 1969, pag 14

⁷ Art. 942 Cod civil: “Contractul este acordul între două sau mai multe persoane spre a constitui sau a stinge între dînșii un raport juridic”

⁸ D. Cosma, Opere citate, pag. 14

⁹ *Negotium juris*- afacere de drept, act juridic, expresie care desemnează actul juridic în sensul de operațiune juridică.

¹⁰ *Instrumentum probationis*-instrument probator, expresie care desemnează actul juridic în sensul de înscris constatator.

¹¹ C. Toader, R. Popescu, M. Nicolae, B. Dumitrache, Drept Civil Român – curs selectiv pentru licență 1998, ediția a III-a, Ed. Edit Press, Mihaela s.r.l., București 1998, pag 6

Legea însăși întrebuițează cuvântul “act” când într-un sens, când în celălalt, și câteodată chiar în ambele sensuri în același timp. Astfel în art. 97, 427, 448, 975 etc. Cod civil, legiuitorul înțelege prin act operațiunea juridică, *negotium juris*. În timp ce în art. 176, 177, 199, 857, 920, 1171-1177, 1179-1182, 1189, 1191 etc. Cod civil, legea folosește termenul de “act” cu înțelesul de înscris probator. În art. 689¹² Cod civil, legiuitorul întrebuițează cuvântul “act” în ambele sensuri succesiv; prima dată când este menționat fiind utilizat în sensul de instrument probator, în timp ce în a doua oară termenul “act ” se referă la operațiunea juridică.

Să luăm un exemplu practic pentru a fixa deosebirea între cele două înțelesuri, de pildă o vânzare- cumpărare. Operația juridică a vânzării, privită prin ea însăși, ca o manifestare de voință ce produce efectul juridic dorit de părți, indiferent de modul ei de constatare, este un act în sens de *negotium*. Dacă vânzarea s-a constatat printr-un înscris, acest înscris este în act în sens de *instrumentum*.

Astfel, când se vorbește de un act translativ, act de dispoziție etc, se înțelege operația juridică în ea însăși. Când însă se vorbește de act autentic sub semnătură privată etc, nu se înțelege decât înscrisul care constată operația juridică.

ii) Dreptul civil ca “drept comun” în raport cu celelalte ramuri ale dreptului

Acțiunea principiului relativității efectelor actului juridic civil, poate depăși circumstanțial sfera actului juridic civil, datorită poziției dreptului civil de “drept comun” în raport de celelalte ramuri ale dreptului.

Această funcție a dreptului civil de a fi “drept comun” se exprimă prin faptul că atunci când o ramură de drept nu conține norme proprii care să reglementeze un anumit aspect al unui fapt juridic se apelează la norme corespunzătoare din dreptul civil.

Într-o exprimare plastică putem spune că dreptul civil “împrumută” norme ale sale altor ramuri de drept, atunci când aceste ramuri de drept nu au norme corespunzătoare care să reglementeze anumite cazuri sau aspecte.

Este de menționat de asemenea faptul că o bună parte din ramurile de drept s-au desprins de-a lungul timpului din dreptul civil, de exemplu instituții din dreptul familiei sau dreptul comercial erau incluse în dreptul civil.

Ca o consecință a poziției dreptului civil de drept comun, principiile fundamentale ale acestei discipline, dreptul civil, își vor extinde sfera de aplicabilitate și asupra altor ramuri de drept. Astfel principiul relativității efectelor actului juridic civil se va aplica nu numai asupra actelor de drept civil dar, în mod simetric, și asupra de exemplu, actelor de drept comercial, precum

¹² Art. 689 Cod civil: “Acceptarea poate fi sau expresă sau tacită. Este expresă cînd se însușește titlul sau calitatea de erede într-un act autentic sau privat; este tacită cînd eredeale face un act, pe care n-ar putea să-l facă decît în calitatea sa de erede, și care lasă a se presupune neapărat intenția sa de acceptare.”

contractelor, sau altor categorii de acte juridice aparținând dreptului familiei, dreptului administrativ, etc.

Deci, sfera de aplicare a principiului relativității efectelor actului juridic civil se extinde și asupra altor categorii de acte, altele decât cele de drept civil.

4. Excepții de la principiul relativității efectelor actului juridic civil

O analiză completă a principiului relativității actului civil presupune cercetarea în amănunt a cazurilor care constituie excepții de la principiul mai sus amintit.

Așa cum am arătat în legătură cu efectele actului juridic, principiul relativității efectelor actului juridic civil se referă tocmai la faptul că actul juridic civil își produce efecte numai față de părțile care au încheiat actul juridic respectiv; drepturile și obligațiile ce izvorăsc din încheierea unui act juridic incumbă părților și, ca principiu, numai lor.

Discutând despre excepții la principiul relativității efectelor actului juridic civil, va trebui să analizăm acele situații în care actul juridic încheiat de părți își va produce efecte nu numai asupra părților dar și asupra unor persoane care deși nu au participat în mod direct la încheierea actului juridic în discuție pot profita de drepturile izvorâte din acel act juridic sau pot suferi obligațiile corelative create.

Astfel vom defini noțiunea de *excepții de la principiul relativității efectelor actului juridic civil* acele cazuri în care actul juridic civil ar produce efecte și față de alte persoane decât părțile, ca urmare a voinței părților ce au încheiat actul respectiv și fără a avea în vedere voința acelor persoane față de care actul juridic și-ar produce efecte.

Cu alte cuvinte, sunt considerate excepții de la principiul relativității efectelor actului juridic civil, cazurile în care un act juridic produce efecte și față de alte persoane decât de autorii lui, cu condiția ca aceste efecte să se producă drept urmare a voinței părților actului juridic.

Discutând, deci, despre excepții la principiul relativității efectelor actului juridic civil, observăm că se pune problema ca voința părților semnatare ale actului juridic să se impună și altor persoane care nu sunt părți ale actului juridic și nu și-au exprimat acordul de voință în legătură cu actul juridic respectiv. În această situație se ridică întrebarea dacă este posibil ca împotriva echității și a regulii generale conform căreia nimeni nu poate fi obligat prin voința altei persoane să existe excepții de la principiul relativității efectelor actului juridic civil?

Din punct de vedere pasiv, adică în ceea ce privește *obligarea* unei terțe persoane fără consimțământul său, prin voința altei persoane, principiul relativității efectelor actului juridic civil nu cunoaște nici o excepție. Libertatea și independența patrimonială a persoanelor exclud posibilitatea de a impune